

Učinkovito povezovanje srednjega šolstva in gospodarstva v Sloveniji

Prejeto 02.10.2019 / Sprejeto 12.05.2020

Znanstveni članek

UDK 373.5+338(497.4)

KLJUČNE BESEDE: povezovanje srednjega šolstva in gospodarstva, inovativnost, strukturna brezposelnost, trg dela

POVZETEK – Članek se osredotoča na čedalje aktualnejše področje povezovanja poklicnega in strokovnega srednjega šolstva ter gospodarstva, vključen pa je tudi pogled na to, kakšni so učinki tega povezovanja na brezposelnost in inovativnost. Na podlagi metod kvalitativne analize smo analizirali podatke, zbrane s pomočjo polstrukturiranih intervjujev s strani dvanajstih pomembnih deležnikov. Najpomembnejše ugotovitve raziskave so, da v Sloveniji še nimamo zadovoljivega povezovanja med srednjim šolstvom in gospodarstvom. Predvsem je problem komunikacija med vsemi deležniki, ki so neposredno ali posredno vključeni v to povezovanje. Identificirali smo sistemske, organizacijske, kadrovske in finančne ovire. Predvsem bi bilo treba sodelovanje zapovedati, tudi nadzirati in nagraditi. Ugotovili smo, da država nima jasne strategije in ciljev izobraževalne politike, ki bi bili usklajeni s potrebami gospodarstva v prihodnosti. Vsi udeleženci v raziskavi pričakujejo od države, da bo trajnostni dialog sistemsko uredila in pri tem uporabila holistični pristop. Ustrezno izobraževanje bi namreč pripomoglo k temu, da bi dobili ustvarjalne in inovativne kadre, kar bi seveda povečalo njihove možnosti zaposlitve.

Received 02.10.2019 / Accepted 12.05.2020

Scientific paper

UDC 373.5+338(497.4)

KEYWORDS: linking secondary education and economy, innovation, structural unemployment, labour market

ABSTRACT – The article focuses on the increasingly popular area of integration of vocational and technical secondary education and the economy, while providing an insight into what effects this integration has on unemployment and innovation. Based on the qualitative research methods, we analysed the data collected through semi-structured interviews conducted with twelve significant stakeholders. The most important findings of the research are that Slovenia does not yet have a satisfactory connection between secondary education and the economy. The problem lies in the communication between all stakeholders who are either directly or indirectly involved in this integration. We identified systemic, organizational, personnel and financial barriers. Above all, educational policy should be connected in a stated way with economic policy, and the cooperation should be monitored and rewarded. The findings show that Slovenia does not have a clear education policy and strategies, which need to be aligned with the needs of the economy in the future. All research participants expect the state to systematically regulate a sustainable dialogue using a holistic approach. Adequate education would help create more creative and innovative staff, which would naturally increase job opportunities.

1 Uvod

Srednje šolstvo se v današnjem času sooča z izzivi ekonomske, politične in družbene narave na globalni ravni, zato bi bilo potrebno hitrejše preoblikovanje izobraževalnih programov, saj hitro spreminjajoče se okoliščine, globalizacija ter družba znanja od mladih čedalje bolj zahtevajo vsestranske sposobnosti, najrazličnejšo paleto znanj in kompetenc (Muller, 2000; Arenius in Minitti, 2005; Quint, 2006; Burke, 2007; OECD, 2008; OECD, 2018). Prihaja čas, ko bodo mladi na svoji poklicni in življenjski poti zamenjali več poklicev, ne samo delovnih mest. Zato morajo pridobiti sposobnosti, da

bodo lahko nenehno pridobivali nova znanja, ki bodo pomembna na njihovi karierni poti (Černetič, 2006; Abdullah in Sofian, 2012; Sumedrea, 2013).

Šolstvo mora izobraževati za prihodnost, saj globalizacijski procesi prinašajo veliko sprememb, torej je pomen človekove ustvarjalnosti, inovativnosti in podjetnosti še toliko večji (Maxwell, 2003; Barr, 2006; Van der Ploeg in Veugeliers, 2008; Valimaa, 2009; Lorenz in Lundvall, 2010; Širec in Rebernik, 2011), zato je še pomembneje, da izobrazimo inovativne in podjetne kadre, saj bodo rojeni po letu 1982 do leta 2025 predstavljali 75 odstotkov delovne sile (Mulej, 2013; Likar, 2006). Glede tega pa morajo šole še marsikaj spremeniti in izboljšati, saj je naša predhodna raziskava (Kunc in Likar, 2014, str. 40) pokazala, da je konkretnih inovacijskih rezultatov v slovenskih šolah malo, šole so večinoma le sledilci.

Srednješolski sistem mladih ne usmerja dovolj k inovativnemu razmišljanju in s togim šolskim programom ne sledi potrebam gospodarstva, zlasti ne hitremu razvoju tehnologij (Likar in Fatur, 2009). Zaradi tega je sodelovanje srednjih šol s podjetji v lokalni skupnosti zelo pomembno, saj se morajo v gospodarstvu nenehno truditi za novosti, posodobitve, inovacije, ker drugače na trgu ne bodo preživel. Inovacijski pristopi se prenašajo tudi v šolstvo, toda s kar dolgo – večletno zamudo. Šole večkrat tudi zaradi pomanjkanja sredstev spremembam ne sledijo tako hitro. Ravno povezovanje obeh sfer pa mladim omogoča, da prej spoznajo npr. nove delovne stroje, robote, inovativne procese ipd.; prav tako lahko podjetja financirajo potrebne novosti, saj šole izobražujejo pravzaprav njihov potencialni kader (ESA, 2000; Piskaty et al., 2000; Bevc, Koman in Murovec, 2006; Achleitner, Wallner in Schönherr, 2012; Nübler, 2014; Dougherty in Lombardi, 2016; Shen, Ye in Zhu, 2018).

Ta povezanost je pomembna tudi z vidika zaposlovanja mladih, ki je vedno aktualna tema, saj je prvi vstop na trg delovne sile najtežji, hkrati pa se postavlja vprašanje izbire mladih kadrov, ki naj bi bili z vidika gospodarstva poleg vsega pričakovanega, kar jim omogoči izobraževanje, tudi inovativni. Delodajalci zahtevajo tudi izkušnje, ki pa jih mladi še nimajo (Zaletel, 2006; Barham et al., 2009; Hodgkinson, Sparkes in Hodgkinson, 2013). Po drugi strani pa je to lahko tudi prednost, ker tako lahko delodajalci mladega kandidata vzgojijo v duhu lastne organizacije (Merkač Skok, 2005; Graen in Grace, 2015).

Slovenski delodajalci se čedalje pogosteje soočajo s problemi pri iskanju ustrezno kvalificiranih kadrov (UMAR, 2018; SURS, 2019; ZRSZ, 2019; OZS, 2019). Čeprav Evropska komisija in OECD opozarjata na pomembno vlogo vseh institucij, od vrtca do univerze in izobraževanja odraslih, med njimi še vedno ni prave povezanosti, ki pa bi bila nujno potrebna (Svetlik in Lorenčič, 2002; European Commission, 2013; Jacobson in Cakula, 2015).

Da bi lahko hitreje sledili trajnostnim razvojnim ciljem in pridobili ustrezne kompetence (Strugar, Žnidaršič in Jereb, 2012, str. 165; Tominc, 2013; Poznič in Pečjak, 2017), moramo povezati vse deležnike, ki so nujni pri tem, da lahko vsi pridobimo ustrezna znanja in veščine, potrebne za delovna mesta prihodnosti, da se bo lahko družba uspešno razvijala. Prav tako je treba spremeniti tudi metode in načine izobraževanja ter sistematično vlagati v znanje, hkrati pa moramo biti odprti za primere dobrih praks (Štemberger in Cenčič, 2016).

Ključni vidik namena povezovanja izobraževanja in gospodarstva je dvig ravni zaposlenosti mladih, ki zapuščajo sistem poklicnega in strokovnega srednješolskega izobraževanja, zato je proučevanje tega področja zelo pomembno (Opalk et al., 2003; Vodopivec in Smerajec, 2016; Allesandrini, 2018). Čeprav se zdi povezovanje obeh sfer popolnoma samoumevno, temu ni tako. Posledice tega nezadostnega povezovanja se že odražajo na trgu dela. Strokovnjaki (Leibowitz, 2004; Čelebič, 2018; Puklek Levpušček, 2018; Rebernik et al., 2018; Dougherty, 2018; OZS, 2019) že nekaj časa opozarjajo na "krizo" človeških virov, ko imamo veliko število prostih delovnih mest, brezposelni pa nimajo ustrezne izobrazbe in znanja, da bi jih lahko zasedli.

Ta kratek pregled literature torej nakazuje na velik pomen povezovanja srednjega šolstva in gospodarstva. Večina avtorjev se strinja, da morajo snovalci izobraževalne politike že v osnovi konkretnije povezati ti dve sferi, ker gre za preveč pomembno področje, da bi bilo lahko prepuščeno le nekaterim posameznikom. Nekateri pa ugotavljajo tudi, da posamezna napredna podjetja strukturno brezposelnost rešujejo kar same in ne čakajo, da bo ukrepala država.

Z raziskavo smo proučili, kako bi lahko bolje povezovali srednješolsko izobraževanje s potrebami gospodarstva z namenom dviga inovativnosti bodočih kadrov ter njihove večje zaposljivosti. Zaradi nenehnih tehnoloških in organizacijskih sprememb so premalo le občasne reforme šolskega sistema, ampak je potrebno čedalje bolj zvezno prilagajanje izobraževanja (Svetlik in Lorenčič, 2002). Analiza je pokazala največ vrzeli v komunikaciji med sferama, odprtem kurikulumu in neprimernih odnosih na PUD-u. Ker gre za zelo pomembna področja, je treba čim prej poiskati ustrezne rešitve. Menimo namreč, da bi ustrezno povezovanje obeh sfer lahko omogočilo mladim, da bi se že tekom šolanja tesneje povezali s konkretnim delodajalcem, ga bolje spoznali in tako že v času šolanja dobili morebitne inovativne ideje.

2 Metodologija in raziskovalna vprašanja

Namen raziskave je bil proučiti sedanje stanje ter priložnosti in možnosti za boljše usklajevanje srednješolskega izobraževanja s potrebami gospodarstva, kar lahko pomembno vpliva na višjo zaposljivost mladih po končanem izobraževanju oziroma njihovo manjšo brezposelnost. S pomočjo raziskave smo želeli ugotoviti, kako dobro menedžment šolstva in gospodarstva obvladujeta medsebojno usklajevanje.

Za doseganje namena raziskave smo si zastavili naslednja raziskovalna vprašanja, ki so nas vodila skozi raziskovalni proces:

- Kakšni so pogledi ravnateljev, menedžerjev v podjetjih ter drugih pomembnih deležnikov na pomen povezovanja in usklajenost izobraževanja ter gospodarstva nasploh s ciljem doseganja večje zaposljivosti mladih?
- Kako ustvariti spodbudno okolje za inovativnost in vzpostaviti redni nepretrgan dialog med izobraževanjem in gospodarstvom?
- Kakšna je vloga vodij pri povezovanju obeh sfer?
- Kateri so sistemski vidiki podpiranja povezovanja in kateri so bistveni zaviralni dejavniki povezovanja šolstva in gospodarstva?

- Kaj bi bilo treba storiti za doseganje konkretnih rezultatov pri povezovanju teh dveh sfer oziroma kako naj bi delovale povezave med srednjimi šolami in gospodarstvom, da bi dosegale dobre rezultate?
- Kako bi tako povezovanje vplivalo na zaposlovanje?

V okviru kvalitativnega dela raziskave smo proučili vidike povezovanja srednjega šolstva in gospodarstva ter pomen inovativnosti v tem kontekstu. V raziskavi so nas zanimale zgodbe, pripovedi, izkušnje ljudi, mnenja, predlogi in zamisli. Kvalitativna raziskava nam omogoča vpogled v delo srednjih šol in podjetij na področju njunega sodelovanja ter povezovanja, kot ga vidijo ravnateljji in menedžerji ter pomembni deležniki, ki prav tako lahko vplivajo na to povezovanje.

Za poglobljeno analizo pogledov in mnenj več organizacij (tako gospodarskih kot negospodarskih) smo uporabili metodo analize vsebine (content analysis method), nekatere ugotovitve pa smo podkrepili z opazovanjem v lastni organizaciji, saj sem kot raziskovalka zaposlena na Srednji šoli Ravne, kjer se srečujemo s to problematiko.

Vzorec je kvotni, saj smo izbrali tri vire/skupine udeležencev, ki so nam lahko o naših raziskovalnih vprašanjih največ povedali, in sicer so v prvi skupini trije ravnateljji najinovativnejših šol po merilih ZRSŠ Ljubljana, v drugi trije menedžerji podjetij, ki so v letu 2018 dobila nacionalno priznanje GZS za inovacije, in v tretji je šest udeležencev, ki lahko pomembno pomagajo pri povezovanju obeh sfer.

Veljavnost kvalitativne raziskave smo povečali s triangulacijo po različnih virih podatkov. Van Maanen (1983) definira kvalitativne tehnike kot “zbirke interpretativnih tehnik, ki skušajo opisati, dekodirati, prevesti in drugače odkriti pomen, ne frekvence, določenih bolj ali manj naravno nastalih pojavov v družbenem svetu”. V ta namen smo torej izvedli dvanajst polstrukturiranih intervjujev.

Primerjali smo vidike ravnateljev, menedžerjev in pomembnih deležnikov. Pri analizi kvalitativnih podatkov smo uporabili metodo analize vsebine (content analysis method) po Milesu in Hubermanu (1994), ki zajema redukcijo, urejanje podatkov in povzemanje ugotovitev.

Raziskava se omejuje le na povezovanje poklicnega in strokovnega srednjega šolstva ter gospodarstva in ne šolstva na splošno. Geografsko je raziskava omejena na območje Slovenije ter časovno na obdobje od decembra 2018 do februarja 2019.

3 Rezultati in razprava

V nadaljevanju sistematično po posameznih raziskovalnih vprašanjih predstavljamo rezultate analize polstrukturiranih intervjujev ter na koncu tega poglavja podajamo kratko diskusijo.

Pogledi ravnateljcev, menedžerjev v podjetjih ter drugih pomembnih deležnikov na pomen povezovanja in usklajenost izobraževanja ter gospodarstva nasploh s ciljem doseganja večje zaposljivosti mladih

Kot ugotavlja ta študija, se vsi intervjuvanci močno zavedajo pomena povezovanja sfere šolstva in gospodarstva, še posebej v današnjem času, ko delovne sile na trgu dela primanjkuje. Problematika strukturne brezposelnosti vse deležnike žene v smer medsebojnega povezovanja, saj je to korak, ki bi zelo pripomogel k zmanjšanju strukturno brezposelnih, ko bi se zaradi boljše povezanosti bodoči delavci že prej opremili z ustreznimi znanji, ki jih potrebujejo za določena delovna mesta – kadri bi se vnaprej usmerjeno izobraževali. Vsekakor bi to morala biti naravna povezanost, ki bi funkcionirala v dobrobit vseh deležnikov.

Spodbudno okolje za inovativnost in vzpostavitev trajnostnega dialoga med izobraževanjem in gospodarstvom

Intervjuvanci v naši raziskavi se strinjajo, da je inoviranje danes odločilno in da je to v bistvu temeljni poslovni proces. Na to problematiko gleda vsak s svoje perspektive. Vsi priznajo, da bi lahko na tem področju še veliko storili, predvsem kar se tiče ustvarjanja spodbudnega okolja za inovativnost.

Za tehnične inovacije potrebujemo ogromno znanja. Le če imamo veliko znanja, lahko nekaj dodamo. V današnjem času pa je problem v tem, da smo zelo spustili minimalne standarde zaradi sistema MOFAS, ko so šole in fakultete plačane po številu šolajočih – da dijakov in študentov ne izgubijo, znižajo minimalne standarde. Pri tem gremo v napačno smer, preveč gremo v kvantiteto in ne v kakovost. Še posebej pri inovacijah je namreč pomembna kakovost.

V šolah je treba inovativnost bolj sistemsko spodbujati. Vprašanje pa je, koliko so na to pripravljeni učitelji in kakšna je njihova usposobljenost. Država bi morala najprej za inovativnost usposobiti učitelje, jim dati potrebna znanja, ki bi jih lahko nato prenesli na mlade. Preveč je reproduciranja nekih podatkov in posledično so zunanja preverjanja preveč faktografska. Večina učiteljev še ni spremenila miselnosti, ki so nam jo vsadili v šolskem sistemu, ki je preživet. Še vedno prenašajo vzorce iz preteklosti na generacijo, ki pa je drugačna in potrebuje spremenjene metode in načine dela. Čim manj ali nič frontalnega razlaganja in podajanja snovi, ampak več skupinskega in ustvarjalnega. Učitelj lahko ustvarjalno dela in jih ob tem nauči faktografskih podatkov. Če želimo ustvarjalnega učenca oziroma dijaka, mu moramo pustiti neko svojo lastno pot skozi šolski sistem, pri tem pa ga moramo voditi skozi te poti, ga usmerjati ipd. Samo podajati znanje je preživeto, saj znanje ni več le pri učitelju. Dijak ga lahko bistveno več najde drugje. Mi mu moramo pomagati osmisliti vso to znanje, te podatke, ki jih je dobil skozi učenje v šoli ali skozi neformalno učenje, prek spleta ali kje drugje. Ta proces pa zahteva spremembe, ki bodo prinesle spremembe v šolskem sistemu. Toda o tem ne smemo samo razmišljati in govoriti, ampak moramo začeti s spremembami, kajti tehnološki krogi so vse krajši, izobraževanje pa vse daljše, kar povzroča še večje neskladje med šolstvom in gospodarstvom, kar je potrdila tudi naša raziskava.

Glede inovativnosti mladih smo znova, kot tudi že v predhodni raziskavi (Kunc, 2013), ugotovili, da je matura zaviralec inovativnosti, v kar so prepričani skoraj vsi intervjuvanci. Spremembe bo treba uvesti tako pri splošni kot tudi poklicni maturi, saj je

mogoče maturo opraviti tudi drugače. Mogoče v smeri, da bi prek teh preverjanj merili inovativnost mladih ali kaj podobnega, kar bi bilo bolj naravnano na trende prihodnosti.

Ugotovili smo, da so za prilagajanje šolstva gospodarstvu možnosti v odprtem kurikulumu, kar nekatere šole dobro izkoristijo, nekatere pa premalo ali pa sploh ne.

Predvsem pa se v Sloveniji na srednješolski ravni mladi srečujejo z gospodarstvom prek raziskovalnih nalog, ki so se izkazale kot zelo dober način povezovanja.

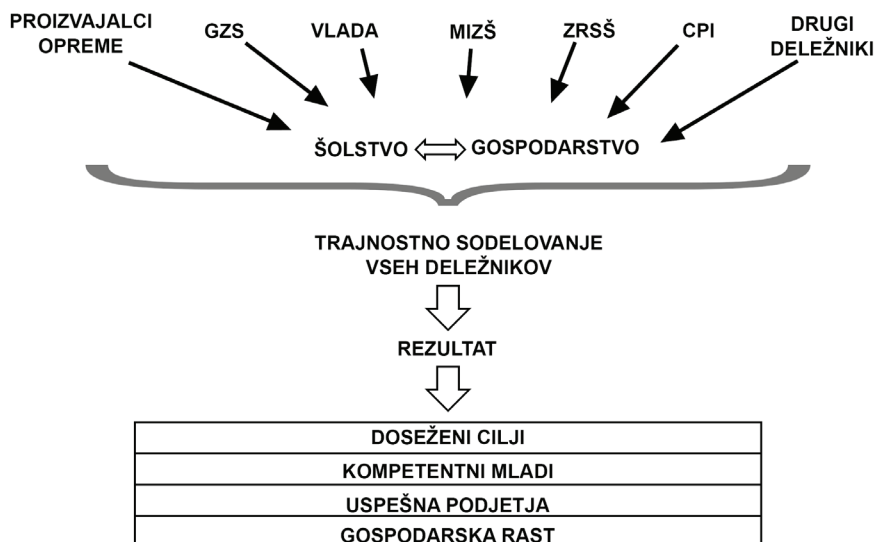
Na splošno pa je naša raziskava pokazala relativno šibko sodelovanje.

Vloga vodij pri povezovanju obeh sfer

Intervjuvanci se strinjajo, da imajo vodje odločujočo vlogo tudi pri povezovanju obeh sfer. Šolniki opozorijo na podcenjujoč odnos gospodarstva do njih in dijakov, menedžerji pa sami priznajo tak odnos z njihove strani v preteklosti, zdaj so zaradi potreb po delovni sili začeli svoj odnos spreminjati.

Več sodelovanja in komunikacije med vsemi deležniki (slika 1) bi pripomoglo k izboljšanju situacije, ki vlada na področju strukturne brezposelnosti, česar bi se moralo zavedati vodstvo obeh sfer in v tej smeri okrepiti različne dejavnosti. Menimo, da se nekateri deležniki v Sloveniji še ne zavedajo pomembne pozitivne povezave med izobraževanjem in stopnjo zaposlenosti ter dejstva, da je kakovost izobraževanja tesno povezana z gospodarsko rastjo države.

Slika 1: Trajnostno sodelovanje vseh deležnikov

Najpomembneje je, da se vodje zavedajo pomembnosti njihove vloge pri vzpostavitvi konstruktivnega trajnostnega dialoga. Pri tem si moramo znati prisluhniti in se učiti drug od drugega, saj bi to prineslo koristi za vse strani. Toda v naši raziskavi se je pokazalo, da je problem komunikacija, česar bi se morali zavedati vodilni v vseh sferah

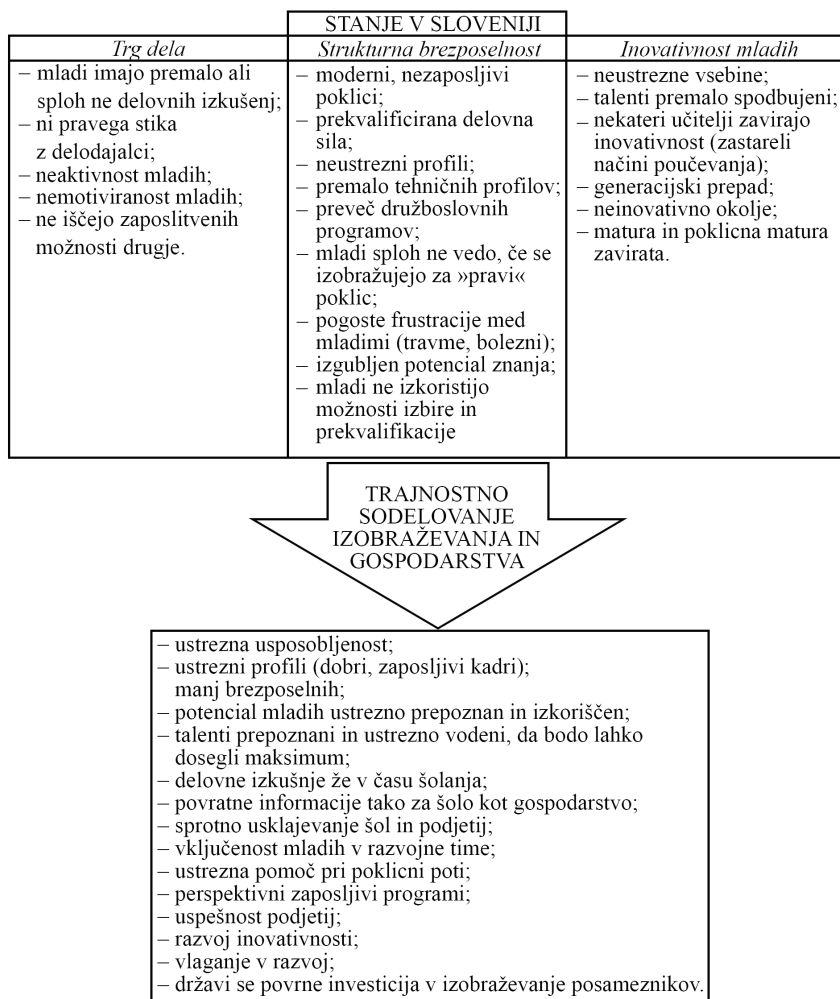
in začeti komunikacijo izboljševati. V uspešnih podjetjih se tega zavedajo in postavljajo komunikacijo na prvo mesto, saj je bistvo kulture organizacije. Ta študija namreč ugotavlja, da večina težav nastane zaradi slabe komunikacije.

Sistemi vidiki pri podpiranju povezovanja in bistveni zaviralni dejavniki povezovanja šolstva in gospodarstva

Prav vsi intervjuvanci vidijo velike prednosti, ki bi jih prinesla trajnostna povezanost šolskega in gospodarskega sistema. Dobra podjetja se tega zavedajo in že precej delajo v tej smeri. Vidne pa so velike razlike med podjetji in tem, kako delajo na tem področju.

Na sliki 2 je prikazano stanje na tem področju v Sloveniji danes in kaj bi trajnostno sodelovanje izboljšalo in omogočilo.

Slika 2: Stanje v Sloveniji

Naša raziskava je pokazala, da imajo pri povezovanju šolstva in gospodarstva vsi deležniki veliko vlogo – vsi morajo sodelovati. Zelo slabo je, če kateri od deležnikov manjka, če ni dodal svojega deleža v celoto. Država mora voditi strategijo in politiko na tem področju, imeti mora nacionalni makro pogled, znotraj katerega mora omogočiti zakonodajno in finančno pokritost, da lahko vsi sistemi enakovredno med seboj sodelujejo in da so socialno-partnersko povezani. Država bi se morala vprašati, če ima zdravo vizijo. Vsi partnerji pa bi se morali vprašati, če gredo v isto smer in imajo isti cilj.

Če država zaobide gospodarstvo, nastanejo težave. Tega si Slovenija kot majhna država ne more in ne sme privoščiti.

V naši raziskavi smo prišli do spoznanja, da je kar nekaj dejavnikov, ki zavirajo povezovanje obeh sfer, in sicer so to:

- sistemska neurejenost in neusklajenost;
- neustrezna komunikacija in vzvišen odnos s strani gospodarstva;
- neovrednoteno in necenjeno sodelovanje;
- kar imamo dobro zapisano in načrtovano, ni realizirano, ker ni zapovedano;
- odprti kurikulum šole ne prilagajajo lokalnemu gospodarstvu.

Ravnatelji, visoki uradniki in pomembni deležniki so kot problem izpostavili odnos v podjetjih do dijakov, ki je pogosto neprimeren, celo nesramen. Za industrijsko okolje je že od nekdaj znano, da se uporabljajo močne, vulgarne besede, ki mlade danes odvrnejo od tega okolja. Ravnatelji opozarjajo, da v teh primerih opažajo dve skrajnosti – ali mladi “zamrznejo, zablokirajo” ali pa se verbalno uprejo na neprimeren način. V taka podjetja mladi nočejo iti niti na praktično usposabljanje pri delodajalcu (PUD), kaj šele, da bi se tam pozneje zaposlili. Menimo, da v podjetjih nimajo potrebnega pedagoškega znanja za današnje generacije.

Kaj bi bilo treba storiti za doseganje konkretnih rezultatov pri povezovanju teh dveh sfer oziroma kako naj bi delovale povezave med srednjimi šolami in gospodarstvom, da bi dosegale dobre rezultate?

V slovenskih šolah je premalo poudarka na podjetništvu. Mlade bi morali pripraviti, da bi se po končanem šolanju lotili podjetniških poti, kar bi bilo za majhno Slovenijo še posebej pomembno. Po zgledu primerov dobre prakse v tujini bi lahko v šolske programe vključili odprte virtualnih podjetij. Tudi Evropska unija spodbuja članice, naj bodo mladi deležni vsaj ene podjetniške izkušnje, preden zapustijo sistem obveznega šolanja.

Zelo je pomembno, da se je majhna država sposobna prilagajati regionalnim in globalnim trendom ali jih poskušati celo predvideti vnaprej, saj se na ta način lahko zagotovi nove trge ter izobraževalni sistem prilagodi veščinam prihodnosti.

Spremeniti bi bilo treba miselnost ljudi v Sloveniji, da je pomembna le fakultetna izobrazba, saj bi nekateri mladi mogoče dosegali večje uspehe in bili zadovoljnejši, če bi se prej zaposlili in bi se tekom zaposlitve razvijali, bili bolj motivirani in bi se našli nekje na poklicni poti.

Potrebna je dobra vizija države, ki bi morala biti usklajena z vsemi ostalimi deležniki, ki lahko vplivajo, da bo vzpostavljeno dobro trajnostno sodelovanje gospodarstva in izobraževanja, saj to prinaša prednosti, ki smo jih povzeli v tabeli 1.

Tabela 1: Prednosti povezovanja obeh sfer

<i>Prednosti za trg dela</i>	☐ mladi bi pridobili znanja, ki jih pričakujejo delodajalci ☐ šola bi se približala realni sferi ☐ delodajalci bi predstavili svoja pričakovanja ☐ mladi bi prišli na delovna mesta bolj pripravljeni ☐ delodajalci bi spoznali potencialne bodoče delavce ☐ dijaki bi spoznali bodoče delodajalce in podjetja
<i>Prednosti za inovativnost</i>	☐ urejen sistem bi omogočal mladim nadgradnjo, dopolnjevanje znanj in pridobivanje novih ☐ razvojno razmišljanje ☐ več delovnih mest na razvojnih in inovativnih področjih ☐ mladi so vir novih, drugačnih idej
<i>Prednosti glede strukturne brezposelnosti</i>	☐ zmanjšanje strukturno brezposelnih in brezposelnih nasploh ☐ manjši stroški podjetij za interna izobraževanja
<i>Prednosti za družbo</i>	☐ svet bi se razvijal naravno, humano, celovito ☐ manj stroškov za brezposelne ☐ dvig BDP-ja ☐ dvig življenjske ravni ☐ medsebojno plemenitenje ☐ vsestranski razvoj

Kot ugotavlja ta študija, je to sodelovanje preveč pomembno, da bi ga lahko prepustili naključju ali le nekaterim posameznikom, ki se trudijo na tem področju.

Naša študija kaže, da bi moralo biti sodelovanje obeh sfer bolj sistemsko podprto. Imeti moramo jasno strategijo in jasne cilje. Če imajo v gospodarstvu strategije narejene, bi jih morali predstaviti šolstvu in nato bi se morali obojestransko uskladiti. Država bi morala to usklajevanje in sodelovanje spodbujati, tudi finančno. Ves čas pa je treba sodelovanje usklajevati, delati revizije in sproti iskati rešitve za nastale probleme.

Najpomembnejše za trajnostni dialog je, da je interes na obeh straneh. Ugotovili smo, da je pripravljenost za sodelovanje na obeh straneh, manjka pa nek vmesni povezovalni člen. V Veliki Britaniji so na primer uvedli mrežo koordinatorjev, ki povezuje različne deležnike. Ustanovili so tudi lokalna podjetniška partnerstva med lokalnimi oblastmi in podjetji (Harris, 2017). Menimo, da bi morali tudi pri nas obstajati koordinatorji, ki bi povezovali vse sfere. Po našem mnenju manjka holistični pristop, če se lahko tako izrazimo.

Kako bi tako povezovanje vplivalo na zaposlovanje?

Povezovanje obeh sfer bi moralo delovati kot vzajemno plemenitenje. Na ta način bi delodajalci dobili potrebno usposobljeno delovno silo, saj bi šole ves čas usklajevale učne programe s potrebami gospodarstva. Vedeti moramo, da lahko šola da dijakom osnove oziroma en del, nikakor pa ne vsega, kar mladi potrebujejo na poklicni poti.

Drugi del mora dodati gospodarstvo, saj šola nima vsega potrebnega znanja in ustrezne infrastrukture. Le na ta način bodo podjetja dobila delovno silo, ki jo potrebujejo.

Če bi se obe sferi ves čas usklajevali vsaj v odprtem kurikulumu, bi bilo tudi veliko manj strukturne brezposelnosti. Podjetja bi prihranila denar, ki ga namenjajo internemu izobraževanju mladih, ki pridejo iz šol brez ustreznega znanja.

Nekoliko boljše sodelovanje v zadnjih letih je zaradi PUD-a, ki je zakonsko določena oblika opravljanja obvezne prakse. Toda pri nas se nekatera podjetja še ne zavedajo, da je v tujini praktično usposabljanje, kjer se mlade usposablja le kot pomočnike pri manj zahtevnih delih, preživeto. Podjetja se morajo povezati tako s srednjimi kot višjimi strokovnimi šolami in že v času šolanja pomagati izobraziti mlade v smeri, v kateri jih bo gospodarstvo potrebovalo. Na ta način jih tudi mladi spoznajo in če se vzpostavi obojestranska vez, so lahko to njihovi bodoči kadri oziroma delodajalci.

Zelo dobro je, da so srednješolski in študijski izobraževalni programi usklajeni s potrebami gospodarstva, in v takšnem primeru bi bili potem praktično vsi, ki prihajajo iz šol, zaposljivi.

Najpomembnejše pri tem povezovanju pa je, da dijaki pridobijo delovne izkušnje (Seikkula-Leino, 2011) in spoznajo delovno mesto, za katerega se izobražujejo. Na ta način lahko tudi pravočasno spoznajo, da jih mogoče to delo ne veseli, in se pravočasno usmerijo v drug poklic.

Povezovanje ima torej izjemno pomembno vlogo, da so mladi prepoznani kot dobri in zanesljivi in tako lahko imajo delovno mesto že zagotovljeno. Dobro pa bi bilo, da bi tudi v gospodarstvu prišli do spoznanja, da morajo imeti dobro komunikacijo z deležniki izobraževanja ter z njimi trajnostno sodelovati tudi, ko imajo dovolj delovne sile ali ko je čas krize.

Intenzivnejše ter učinkovitejše povezovanje srednjega šolstva in gospodarstva lahko gotovo pozitivno prispeva tudi k identifikaciji nadarjenih dijakov. Spodbujanje sistematičnega odkrivanja ter razvoja nadarjenih dijakov namreč prispeva ne samo k večji inovativnosti ter zaposljivosti mladih, ampak na daljši rok posredno tudi k dvigu gospodarske rasti, kar v svoji raziskavi omenja že Blažič (2000, str. 4).

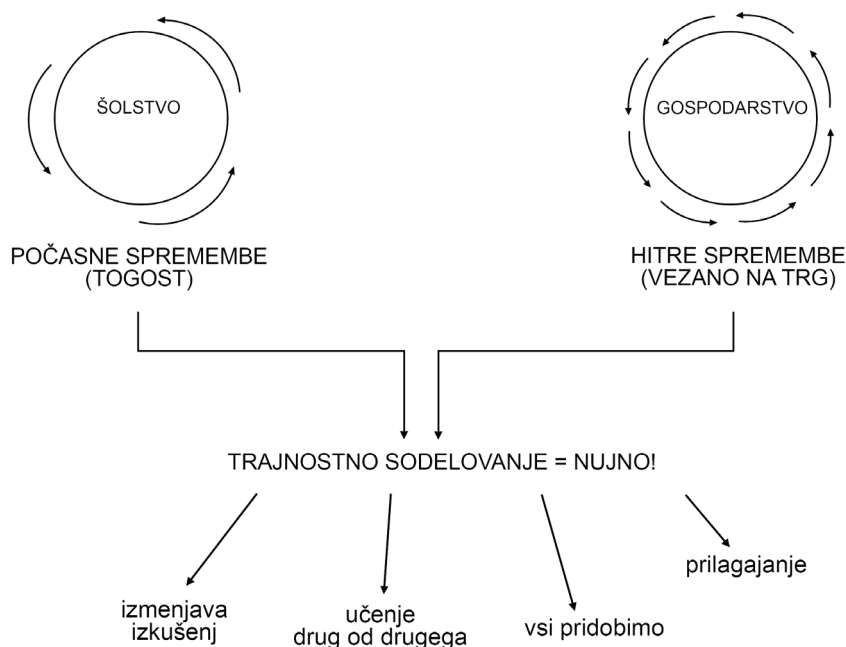
Diskusija

Glede na predstavljena teoretična izhodišča smo skozi analizo raziskovalnih vprašanj pridobili poglobljen vpogled v to, na kakšen način povezati šolstvo in gospodarstvo, da bi dijaki s svojimi idejami in ustvarjalnostjo že v času šolanja lahko pomagali gospodarstvu ter si tako povečali možnosti za poznejšo zaposlitev, ker bi delodajalci v njih videli bodoči inovativni kader. Gospodarstvo pa bi jih že pred tem uvajalo, usmerjalo, jim dajalo nova praktična znanja, ki so poleg temeljnih znanj, ki jih nudi šola, zelo pomembna, ko mladi vstopijo na trg delovne sile. Nujno je namreč, da se dijaki seznanijo z delovnim okoljem v bodočih podjetjih in spoznajo njihov tehnološki proces. Tako bi se mladi že pred tem lahko prilagajali željam oziroma potrebam delodajalcev, ki pa bi posledično lažje sprejeli novo inovativnejšo delovno silo ter s tem ključno prispevali k povečanju zaposljivosti mladih oziroma k njihovi manjši brezposelnosti.

Intervjuvanci so skozi vsa zastavljena vprašanja predstavili svoje ugotovitve in predvsem izrazili svoja mnenja glede problematike, s katero se srečujejo pri svojem delu in se navezuje na temo naše raziskave. Vsi menijo, da bi bilo treba izboljšati sodelovanje, saj se zavedajo, da bi bili rezultati, če bi vsi dobro opravili svoje delo, veliko boljši in bi bilo poskrbljeno za razvoj v prihodnosti, še posebej, če bi ves čas prepletali ideje in potrebe vseh deležnikov ter sproti iskali rešitve za probleme in vprašanja, ki se pojavijo.

Zelo pomembno je, da bi se v šolstvu začele spremembe dogajati hitreje, kot je to v gospodarstvu, ki je vezano na svetovni trg, kjer so spremembe zelo hitre (slika 3).

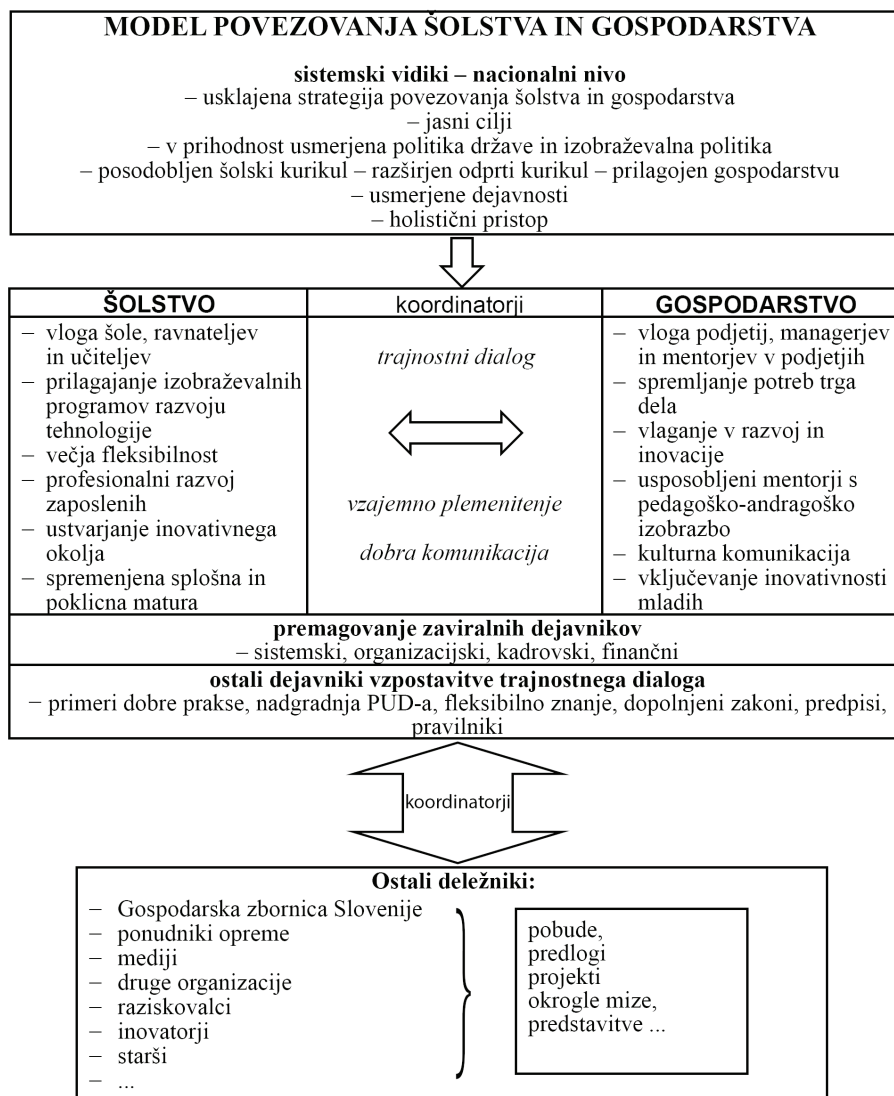
Slika 3: Neskladje v hitrosti sprememb

Na podlagi rezultatov raziskave predlagamo model povezovanja sfere šolstva in gospodarstva (slika 4), ki vključuje raven države oziroma sistemsko raven, raven šolstva, raven gospodarstva ter ostale deležnike – vse ravni pa naj bi pomagali usklajevati koordinatorji.

Menimo, da bi bil to dober način trajnostnega sodelovanja vseh deležnikov z namenom, da bi mlade ustrezno izobrazili za potrebe gospodarstva, kar bi imelo učinke tudi na znižanje strukturne brezposelnosti ter povečanje inovativnosti mladih.

Slika 4: Model povezovanja sfere šolstva in gospodarstva

4 Sklep

Tema povezovanja srednjega šolstva in gospodarstva je zelo aktualna in pereča, predvsem pa pomembna za prihodnost, saj je zaradi čedalje hitrejših sprememb na vseh področjih in izjemno hitrega tehnološkega razvoja pravzaprav nujno, da šolstvo in go-

spodarstvo delujeta z roko v roki, usklajujeta potrebe, ki se nenehno spreminjajo, ter se zavedata, da sta odvisna drug od drugega.

Naše ugotovitve na podlagi kvalitativne raziskave se ujemajo z ugotovitvami različnih strokovnjakov, ki pišejo o pomembnosti povezovanja teh dveh sfer (Svetlik in Lorenčič, 2002; Rae, 2007) ter o tem, da se morajo izobraževalni sistemi ves čas prilagajati nenehnim spremembam in potrebam na trgu dela (Piskaty et al., 2000; Achleitner, Wallner in Schönherr, 2012). Tudi rezultati naše raziskave potrjujejo te predhodne ugotovitve drugih raziskovalcev in na njihovi podlagi podajamo nekatere konkretne specifične predloge ter rešitve.

Intervjuvanci v naši raziskavi se zavedajo pomembnosti sodelovanja in menijo, da bi se, če bi bil vzpostavljen trajnostni dialog med sferama, zvišala kakovost, dvignila bi se raven šolajoče mladine in posledično raven bodoče delovne sile. Krepili bi se spodbujevalni dejavniki inovativnosti, kar prinaša koristi za razvoj gospodarstva in celotne družbe. Bolj ko bi bili povezani, aktivneje bi vsi iskali rešitve in jih tudi našli, manj problemov bi bilo na obeh straneh. Študija kaže na to, da je treba sodelovanje zakonsko urediti in nagraditi, saj je zdaj necenjeno in neovrednoteno.

Prav tako udeleženci raziskave menijo, da je treba izobraževalne vsebine nujno prilagajati potrebam regijskega gospodarstva in razvoju tehnologije. Hanushek (2018) opozarja, da je gospodarska rast v prihodnosti odvisna od dobrih šol, zato bi morali vsi deležniki izobraževalnega sistema, še najbolj pa snovalci izobraževalne politike, gledati v prihodnost, ko načrtujejo v sedanjosti.

Kot ugotavlja ta študija, v Sloveniji še nimamo zadovoljivega stanja povezanosti pomembnih deležnikov za boljše učinke na tem področju. Še posebej je tega premalo v srednjem šolstvu, kjer je največ povezovanja na način, ki ga omogoča PUD (Justinek in Žnidar, 2010) in je tudi v naši raziskavi izpostavljen kot prevladujoč. Ugotavljamo pa, da ni ustrezne povezave med šolami in podjetji, ko so dijaki na PUD-u. Predlagamo, da bi tudi mentorji v podjetjih vnašali manjkajoče dijake in zapisovali njihovo neprimerno obnašanje v eAsistenta, da bi lahko razredniki ukrepali pravočasno.

Na podlagi analize sklepamo, da menedžment šolstva in gospodarstva slabo obvladujeta medsebojno usklajevanje in komunikacijo nasploh. Vsi deležniki, ki so neposredno ali posredno vključeni v to povezovanje, sicer trdijo, da je z njihove strani veliko narejenega v tej smeri in da se vsi trudijo, toda manjka holistični pristop, ki bi jih povezal in prinesel zelene rezultate. Država bi morala uvesti strukturne ukrepe in sistemsko urediti ta dialog. Pri tem potrebujemo vezni člen in menimo, da bi tudi pri nas lahko uvedli koordinatorje. Ko bo povezovanje obeh sfer zapovedano in bodo vsi deležniki dobro opravili svoje naloge, se bodo pokazali konkretni rezultati.

Napovedi glede primanjkljaja delavcev na trgu dela so neobetavne, zato bi bilo v bodoče dobro dodatno raziskati, kako se na ta problem pripravljajo v podjetjih, in potem na podlagi primerov dobre prakse podati splošna priporočila za vsa podjetja.

Petra Kunc, MA, Žiga Čepar, PhD, Borut Likar, PhD

Effective Integration of Secondary Education and the Economy in Slovenia

At present, secondary education faces the challenges of economic, political and social nature, driven by an accelerating globalisation. These challenges would require a faster transformation of educational programmes, as rapidly changing environment, globalisation and the society of knowledge increasingly require a diverse range of skills, wide range of knowledge and competences from young people (Drucker, 1993; Muller, 2000; Arenius & Minitti, 2005; Burke, 2007; OECD, 2008). A time when young people will change careers multiple times over the course of their working life, and not just jobs, is coming. Therefore, they must gain the skills to be able to continuously acquire new knowledge relevant to their career path (Buck & Barrick, 1987; Bontis et al., 1999; Černetič, 2006; Abdullah & Sofian, 2012; Sumedrea, 2013).

Education system has to educate for the future, since education is undergoing constant changes under the effects of globalisation. Thus, the importance of human creativity, innovation and entrepreneurship is now greater than ever (Maxwell, 2003; Van der Ploeg & Veugelers, 2008; Valimaa, 2009; Lorenz & Lundvall, 2010; Širec & Rebernik, 2011), so it is even more important to educate innovative and enterprising people, since the ones born between 1982 and 2025 will eventually present 75 percent of the workforce (Mulej, 2013; Likar, 2006). In this regard, schools still have a lot to change and improve, since according to our previous research (Kunc & Likar, 2014, p. 40), the concrete innovation results in Slovenian schools are only few and far between, for schools are mostly just followers.

The high school system does not sufficiently direct the young to innovative thinking and the rigid school curriculum does not follow the needs of the economy, especially not the rapid development of technologies (Likar & Fatur, 2009). For this reason, the engagement of high schools with local businesses is very important, as the latter have to constantly strive for novelties, updates, innovations in the economy, or otherwise face economic collapse. Innovative approaches are also being introduced into education, but with an extremely long delay. Often, due to lack of resources, schools do not follow the changes so quickly. The direct integration of the two spheres, however, enables young people to get familiarised, for example, with new work machines, robots, innovative processes, etc. At the same time, companies can also help schools by funding the necessary novelties, since schools are actually educating their future staff (ESA, 2000; Piskaty et al., 2000; Bevc, Koman & Murovec, 2006; Achleitner, Wallner & Schönherr, 2012; Shen, Ye & Zhu, 2018).

More and more of Slovenian employers are facing the problem of finding properly qualified staff (UMAR, 2018; SURS, 2019; ZRSZ, 2019; OZS, 2019). Although the European Commission and the OECD point out the important role of all institutions, from kindergarten to university and adult education, there is still no real, nonetheless absolutely necessary, connection between them (Drucker, 1985; Crowther & Caldwell, 1991; Svetlik & Lorenčič, 2002; European Commission, 2013).

In order to be able to pursue sustainable developmental goals more quickly and to acquire the appropriate competencies (Strugar, Žnidaršič & Jereb, 2012, p. 165; Tominc, 2013; Poznič & Pečjak, 2017), we need to establish interaction among all stakeholders so that we can all acquire the relevant knowledge and skills, which are needed for the jobs of the future, in order for our society to thrive. Educational methods and principles should also be modified, and we must be willing to systematically invest in knowledge and embrace the examples of good economic practices (Štemberger & Cenčič, 2016).

The study examined how to effectively link secondary education to the needs of the economy in order to increase the innovation potential of future staff and their greater employability. Due to the constant technological and organizational changes, only occasional reforms of the school system are not sufficient enough, and thus an increasingly continuous adjustment of education is required (Svetlik & Lorenčič, 2002). The analysis revealed the largest gaps in communication between the spheres, in open curriculum and in inappropriate job attitudes at the VET (Vocational Education and Training for Work-based Training). As these are very important areas, appropriate solutions should be found as soon as possible. We believe that the proper integration of the two spheres could enable young people to become more closely connected with a specific employer during their education. It would enable them to get to know the employer better and thus to get innovative ideas during their education.

With the help of the research, we wanted to find out just how well the management of the educational system and that of economy interact with each other.

For the in-depth analysis of the views and opinions of several organizations (both economic and non-economic), we used the content analysis method according to Miles and Huberman (1994), and some of our findings were supported by observations in our own organization since I am a researcher employed at the Secondary School Ravne, where we are facing this problem.

Quota sampling is used as a method to select three sources/groups of participants who were able to tell us the most about our research questions. The first group consists of three principals of the most innovative schools according to the criteria of ZRSŠ Ljubljana (National Education Institute Slovenia), the second group consists of three managers from companies that are the recipients of national recognition from the Chamber of Commerce and Industry of Slovenia in 2018 for innovation, and the third group includes six participants who can significantly help in connecting the two spheres.

Twelve semi-structured interviews were conducted.

As the research shows, all interviewees are extremely aware of the importance of linking the educational and economic sphere, especially in today's time of labour shortages. They believe that cooperation should be improved as they are aware of the fact that if everyone did their job well, the results would be much better. They are also aware that this could influence future development, especially if all stakeholders' ideas and needs were intertwined, and acute problem-solving approach was implemented.

As shown in our study, the respondents also believe that if a sustainable dialogue between the spheres were established, quality would increase, the level of schooling youth would rise, and consequently that of the future workforce. The incentives for innovation would be strengthened, which would bring benefits for the development of the economy and our society as a whole. The more connected we are, the more active and

efficient everyone would be in the search for solutions, thus causing less problems for the parties involved.

A greater cooperation and communication between all stakeholders would also help to improve the situation in the area of structural unemployment, something that the management of both spheres should be aware of, and also work on strengthening different activities that would improve the existing situation. We believe that some stakeholders in Slovenia are still not aware of just how important the positive link between education and employment rates is, nor are they aware of the fact that the quality of education is closely linked to the economic growth of the country.

Our study shows that the cooperation of both spheres should be more systematically supported. We must have a clear strategy and clear goals. If economy already has set strategies, these should be passed on to the educational system, so that both sides could mutually align them. The state should promote and also financially support this coordination and cooperation. Cooperation must be coordinated at all times, audits should be carried out, and solutions to the problems ought to be sought promptly. The state must introduce structural measures and systematically regulate a sustainable dialogue between education and economy, or otherwise concrete results cannot be expected. When the integration of the two spheres is regulated and all stakeholders do their jobs well, concrete results will emerge.

Integration therefore has an extremely important role in recognizing young people as good and reliable workforce with jobs already guaranteed. It is of crucial importance for all sectors of the economy to realize that promoting good communication and sustainable cooperation with the educational system is essential, both in times of surplus and shortage of manpower.

It is very important for a small country to be able to adapt to, or even anticipate, regional and global trends in order to provide new markets and equip young people today with the skills to thrive in the future.

What is more, the participants of the survey believe that it is essential to adapt the educational content to the needs of the regional economy and the development of technology. Hanushek (2018) points out that future economic growth depends on good schools, so all stakeholders in the educational system, and especially education policy-makers, should focus on the fact that planning is bringing the future into the present.

As this study concludes, Slovenia does not yet have a satisfactory state of effective cooperation between the important stakeholders in this field. This is especially true for the secondary education, where the connection is made in the way provided by the VET (Vocational Education and Training for Work-based training), as described by Justinekova and Žnidar (2010), and as highlighted as the dominant link in our study.

We have found that management in education and economy has poor control over coordination and communication in general. All stakeholders directly or indirectly involved in this integration claim that much is being done in this direction and that everyone is working hard, but there is no holistic approach that would connect them and produce the desired results. The state should introduce structural measures and systematically regulate this dialogue. In doing so, we need a link and we believe that coordinators are the answer to that. When the integration of the two spheres is regulated and all stakeholders do their jobs well, concrete results will emerge.

Since the predictions regarding the shortage of workforce on the labour market are unpromising, it would be worthwhile to investigate how businesses are preparing for this problem and then, based on the examples of good economic practices, make general recommendations for all businesses.

LITERATURA

1. Abdullah, D.F., Sofian, S. (2012). The Relationship between intellectual capital and corporate performance. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 40, št. 1, str. 537–541.
2. Achleitner, D., Wallner J., Schönherr A. (2012). Apprenticeship: Dual Vocational Education and Training in Austria. *Modern Training with a Future*. Vienna: Federal Ministry of Economy, Family and Youth.
3. Alessandrini, D. (2018). Is post-secondary education a safe port and for whom? Evidence from Canadian data. *Economics of Education Review*, 67, C, str. 1–13.
4. Arenius, P., Minitti, M. (2005). Perceptual Variables and Nascent Entrepreneurship. *Small Business Economics*, 31, št. 3, str. 235–263.
5. Barham, C., Walling, A., Clancy, G., Hicks, S., Conn, S. (2009). Young people and the labour market. *Economic & Labour Market Review*, 3, št. 4, str. 17–29.
6. Barr, M. (2006). Racialised Education in Singapore. *Educational Research for Policy and Practice*, 5, št. 1, str. 15–31.
7. Bevc, M., Koman, K., Murovec, N. (2006). Človeški viri v razvojno-raziskovalni dejavnosti v Sloveniji in primerjava z državami Evropske unije – stanje in emigracija. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
8. Blažič, M. (2000). Identifikacija nadarjenih in didaktični pristopi. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 15, št. 1–2, str. 3–10.
9. Burke, C. (2007). Inspiring Spaces: Creating Creative Classrooms. *Curriculum Briefing*, 5, št. 2, str. 35–39.
10. Čelebič, T. (2018). Delovni zvezek: Znanje in spretnosti prebivalcev v Sloveniji. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
11. Černetič, M. (2006). Management ekonomike izobraževanja. Kranj: Moderna organizacija.
12. Dougherty, S.M., Lombardi, A.R. (2016). From Vocational Education to Career Readiness: The Ongoing Work of Linking Education and the Labor Market. *Review of Research in Education*, 40, št. 1, str. 326–355.
13. Dougherty, S.M. (2018). The Effect of Career and Technical Education on Human Capital Accumulation: Causal Evidence from Massachusetts. *Education Finance and Policy*, 13, št. 2, str. 119–148.
14. ESA – Employment Standards Act (2000). Identification, evaluation and dissemination of good practices in labour market policies of Member States, Peer review 1999, Final report. Employment and Social Affairs of the EC.
15. European Commission (2013). Entrepreneurship 2020 action plan. Pridobljeno dne 02.02.2019 s svetovnega spleta: <http://www.brusselsnetwork.be/advisory-support-m/1378-eu-entrepreneurship-2020-action-plan-boosting-innovation-and-entrepreneurship-in-europe.html>.
16. Graen, G., Grace, M. (2015). New Talent Strategy: Attract, Process, Educate, Empower, Engage and Retain the Best. Pridobljeno dne 16.01.2019 s svetovnega spleta: https://www.researchgate.net/publication/276206628_New_Talent_Strategy_Attract_Process_Educate_Empower_Engage_and_Retain_the_Best.
17. Hanushek, E. (2018). Educational Reform; Economic Policy Challenges Facing California Next Governor. Hoover Institution. Pridobljeno 24.09.2019 s svetovnega spleta: <https://www.hoover.org/research/education-reform-0>.
18. Harris, C. (2017). Careers guidance for modern country unveiled. Pridobljeno dne 05.03.2019 s svetovnega spleta: <https://www.gov.uk/government/news/careers-guidance-for-modern-country-unveiled>.

19. Hodkinson, P., Sparkes, A.C., Hodkinson, H. (2013). *Triumphs and tears: young people, markets and the transition from school to work*. London, New York: Routledge Falmer.
20. Jacobson, A., Cakula, S. (2015). Automated Learning Support System to Provide Sustainable Cooperation between Adult Education Institutions and Enterprises. *Procedia Computer Science*, 43, str. 127–133.
21. Justinek, A., Žnidar, A. (2010). *Povezovanje sfere dela in šolstva: praktično izpopolnjevanje učiteljev v delovnem procesu*. Ljubljana: Center Republike Slovenije za poklicno izobraževanje.
22. Kunc, P. (2013). Inovativnost v srednjem šolstvu – vodstveni vidiki. Magistrska naloga, Fakulteta za management Koper, Univerza na Primorskem.
23. Kunc, P., Likar, B. (2014). Inovativnost v srednjem šolstvu – grožnja ali recept za preživetje. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 29, št. 2, str. 32–41.
24. Leibowitz, J. (2004). Addressing the human capital crisis in the federal government: a knowledge management perspective. London: Routledge.
25. Likar, B. (2006). Inovativnost – grožnja šolstvu ali pogoj za preživetje. *Okoljska vzgoja v šoli*, 8, št. 2, str. 12–19.
26. Likar, B., Fatur, P. (2009). Ustvarjalnost zaposlenih za inovativnost podjetja: sistemski vidiki managementa idej kot gradnika uspešne organizacije. Koper: Fakulteta za management.
27. Lorenz, E., Lundvall, B. (2010). Measuring creative work: The European Experience. *The IUP Journal of Knowledge Management*, 8, št. 1–2, str. 77–97.
28. Maxwell, J.C. (2003). *The Scientific Papers of James Clerk Maxwell: Volume 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
29. Merkač Skok, M. (2005). *Osnove managementa zaposlenih*. Koper: Fakulteta za management.
30. Miles, M.B., Huberman, M.A. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
31. Mulej, M. (2013). Holistični model dobrega počutja, temelječ na inovativnosti in družbeni odgovornosti. V: Šarotar Žižek, S. (ur.). *Premagovanje stresa kot sredstvo za zagotavljanje dobrega počutja: znanstvena monografija projekta Chance 4 chance*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
32. Muller, J. (2000). *Reclaiming knowledge: social theory, curriculum and education Policy*. London: RoutledgeFalmer.
33. Nübler, I. (2014). *Social Policy and Productive Transformation: Linking Education with Industrial Policy*. Pridobljeno dne 20.10.2019 s svetovnega spleta: [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/65380AAFDD88B5E6C1257D08003EE26F/\\$file/N%C3%BCbler.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/65380AAFDD88B5E6C1257D08003EE26F/$file/N%C3%BCbler.pdf).
34. OECD – The Organisation for Economic Co-operation and Development (2008). *Tertiary education for the knowledge society*. Pridobljeno dne 26.12.2018 s svetovnega spleta: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41266690.pdf>.
35. OECD – The Organisation for Economic Co-operation and Development (2018). *The future of education and skills: Education 2030*. Pridobljeno dne 20.10.2019 s svetovnega spleta: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf).
36. Opalk, V., Dobnik, N., Zupan, N., Makovec Brenčič, M., Rot Bezek, B. (2003). *Vloga mentorja in podjetja pri strokovnih praksah: priročnik za usmerjanje mentorjev in vzpostavitev učinkovitega programa strokovne prakse v podjetju*. Ljubljana: Pedagoški center Ekonomske fakultete.
37. OZS – Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije (2019). *Tri četrtine obrtnikov in podjetnikov se sooča s pomanjkanjem kadra*. Pridobljeno dne 07.01.2019 s svetovnega spleta: <http://www.ozs.si/Ponudba/Novice/Novinarskosredi%C5%A1%C4%8De/Podrobnostnovice/tabid/1501/ArticleId/5215/Default.aspx>.
38. Piskaty, G., Elsik, M., Blumberger, W., Thonabauer, C. (2000). *Vocational education and training in Austria*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
39. Poznič, A., Pečjak, S. (2017). Značilnosti dijakov in učnega okolja v povezavi z uspešnostjo pri e-učenju. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 32, št. 1, str. 111–125.
40. Puklek Levpušček, M. (2018). *Mladi, študij in karierna pričakovanja*. V: Zupančič, M., Puklek Levpušček, M. (ur.) *Prehod v odraslost: sodobni trendi in raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 257–192.
41. Quint, J. (2006). *Meeting Five Critical Challenges of High School Reform: Lessons from Research on Three Reform Models*. New York: MDRC.

42. Rae, D. (2007). Connecting enterprise and graduate employability Challenges to the higher education culture and curriculum? *Education and Training*, 49, št. 8/9, str. 605–619.
43. Rebernik, M., Tominc, P., Crnogaj, K., Bradač Hojnik, B., Rus, M., Širec, K. (2018). Rast podjetniških priložnosti: GEM Slovenija 2017. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
44. Seikkula-Leino, J. (2011). The implementant of entrepreneurship education through curriculum reform in Finnish comprehensive schools. *Journal of Curriculum Studies*, 43, št. 1, str. 69–85.
45. Shen, J.-F., Ye C.-D., Zhu, Y.-X. (2018). Research on externality economic evaluation of China's education and training industry based on cognitive perspective. *Cognitive Systems Research*, 52, št. 1, str. 571–578.
46. Strugar, N., Žnidaršič, A., Jereb, E. (2012). Soodvisnost med posedovanjem kompetenc in področjem izobraževanja. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 27, št. 3–4, str. 151–169.
47. Sumedrea, S. (2013). Intellectual capital and firm performance; a dynamic relationship in crisis time. *Procedia Economics and Finance*, 6, št. 1, str. 137–144.
48. SURS – Statistični urad Republike Slovenije. (2019). Delo in brezposelnost. Pridobljeno dne 24.09.2019 s svetovnega spleta: <https://pxweb.stat.si/SiStat>.
49. Svetlik, I., Lorenčič, M. (2002). Izobraževanje in usposabljanje. V: Svetlik, I., Glazer, J., Kajzer, A., Trbanc, M. (ur.). *Politika zaposlovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 255–291.
50. Širec, K., Rebernik, M. (2011). Izobraževanje za podjetnost in podjetništvo. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 26, št. 4, str. 129–145.
51. Štemberger, T., Cencič, M. (2016). Nekateri dejavniki spodbujanja ustvarjalnosti v vzgoji in izobraževanju. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 31, št. 1, str. 28–43.
52. Tominc, P. (2013). Podjetniško izobraževanje ter podjetniška aktivnost v delu Podonavske regije. *Didactica Slovenica – Pedagoška obzorja*, 28, št. 2, str. 118–130.
53. UMAR – Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. (2018). Poročilo o razvoju. Ljubljana: UMAR.
54. Valimaa, J. (2009). The Relevance of Higher Education to Knowledge Society and Knowledge-Driven Economy: Education, Research and Innovation. V: Kehm, B.M., Huisman, J., Stensaker, B. (ur.). *The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target*. Rotterdam: Sense Publishers, str. 23–42.
55. Van der Ploeg, F., Veugelaers, R. (2008). Towards Evidence-based Reform of European Universities. *CESifo Economic Studies*, 54, št. 2, str. 99–120.
56. Van Maanen, J. (1983). *Qualitative methodology*. London: Sage.
57. Vodopivec, M., Smerajec, M. (2016). Usposabljanje mentorjev 2016–2021. Ljubljana: Biotehniški izobraževalni center; Kranj: Šolski center.
58. Zaletel, A. (2006). Kako uspešno najti zaposlitev? Vaš nujen pripomoček za iskanje dela! Ljubljana: Moje delo (Zbirka Kariera).
59. ZRSZ – Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2019). Strokovna izhodišča za leto 2019. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.

*Dr. Petra Kunc (1971), profesorica slovenščine in sociologije na Srednji šoli Ravne.
Naslov: Pristava 27 D, 2393 Črna na Koroškem, Slovenija; Telefon: (+386) 041 383 828
E-mail: petra.kunc@guest.arnes.si*

*Dr. Žiga Čepar (1976), izredni profesor na Fakulteti za management Univerze na Primorskem v Kopru.
Naslov: Park pod Javorniki 6, 6230 Postojna; Slovenija; Telefon: (+386) 031 699 207
E-mail: ziga.cepar@fm-kp.si*

*Dr. Borut Likar (1962), redni profesor na Fakulteti za management Univerze na Primorskem v Kopru.
Naslov: Cankarjeva 5, 6000 Koper, Slovenija; Telefon: (+386) 01 283 90 53
E-mail: borut.likar1@guest.arnes.si*